

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.8.7>

WERBALNE ŚRODKI PORTRETU KOBIECEGO W POWIEŚCIACH WOŁODYMYRA DANYLENKI

Nataliia Hudovana

aspirantka Ukraińskiego Uniwersytetu Państwowego im. Michaiła Drahomanowa (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0001-8502-7103

gudovana_nata@ukr.net

Adnotacja. Zbadano specyfikę użycia środków werbalnych przez V. Danylenkę w portretowaniu kobiet w powieści satyrycznej „Klub Starego Pegaza” i powieści społeczno-psychologicznej „Maski Diany Stohodyuk”. Zastosowano następujące metody badawcze: porównawczo-porównawczą, hermeneutyczną, kulturowo-historyczną, poznawczo-narracyjną, psychologiczną. Wśród werbalnych środków portretu literackiego pisarz zwraca się przede wszystkim ku autocharakterystyce bohaterów, co pozwala autorce modelować złożoną i sprzeczną postać kobiecą. W obu powieściach mowę bohaterki charakteryzuje użycie słownictwa potocznego, a także wyrazów rysunkowych i slangowych, co podkreśla realizm postaci. Wypowiedzi innych bohaterów dzieła literackiego na temat określonej postaci ujawniają osobliwości ewolucji postaci kobiecej w kontekście rozwoju fabuły. Dysonansowe zestawienie imion i nazwisk bohaterek posłużyło W. Danylenko do modelowania niejednoznacznych wizerunków kobiet, ustanawiania powiązań intertekstualnych i odkrywania podtekstów.

Słowa kluczowe: antroponim, charakter, idea, wizerunek, autocharakterystyka, fabuła, portret literacki.

VERBAL MEANS OF FEMALE PORTRAITURE IN THE NOVELS OF VOLODYMYR DANYLENKO

Nataliia Hudovana

Postgraduate Student

Mykhailo Dragomanov State University of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0001-8502-7103

gudovana_nata@ukr.net

Abstract. The peculiarities of V. Danylenko's use of verbal means in the portrayal of women in the satirical novel «Old Pegasus Club» and the socio-psychological novel «Masks of Diana Stohodyuk» were studied. The following research methods were used: comparative-comparative, hermeneutic, cultural-historical, cognitive-narrative, psychological. Among the verbal means of literary portraiture, the writer turns primarily to the self-characterization of the characters, which allows the author to model a complex and contradictory female character. In both novels, the heroine's speech is characterized by the use of colloquial vocabulary, as well as slang and slang expressions, which emphasizes the realism of the character. Statements of other heroes of a literary work about a certain character reveal the peculiarities of the evolution of a female character in the context of the unfolding of the plot. The dissonant combination of names and surnames of the heroines served V. Danylenko in modeling ambiguous female images, establishing intertextual connections and revealing subtext.

Key words: anthroponym, character, idea, image, self-characteristic, story, literary portrait.

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ЖІНОЧОГО ПОРТРЕТУВАННЯ В РОМАНІСТИЦІ ВОЛОДИМИРА ДАНИЛЕНКА

Наталія Гудована

аспірантка Українського державного університету імені Михайла Драгоманова (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0001-8502-7103

gudovana_nata@ukr.net

Анотація. Досліджено особливості використання В. Даниленком вербальних засобів у жіночому портретуванні в сатиричному романі «Клуб «Старий Пегас» і соціально-психологічному романі «Маски Діани Стогодюк». Використано такі методи дослідження: порівняльно-зіставний, герменевтичний, культурно-історичний, когнітивно-нараторологічний, психологічний. З-поміж вербальних засобів літературного портретування письменник звертається передусім до самохарактеристики персонажів, що дає змогу автору змодельовати складний і суперечливий жіночий персонаж. В обох романах мовлення героїні позначене використанням розмовної лексики, а також калькованих і суржикових висловів, що підкреслює реалістичність персонажа. Висловлювання інших героїв літературного твору про певного персонажа розкривають особливості еволюції жіночого персонажа в контексті розгортання сюжету. Дисонансне поєднання імен і прізвищ героїнь послугувало В. Даниленку у моделюванні неоднозначних жіночих образів, встановленні інтертекстуральних зв'язків і розкриттію підтексту.

Ключові слова: антропонім, персонаж, ідея, образ, самохарактеристика, сюжет, літературний портрет.

Вступ. В українському літературознавстві доби незалежності активізувалася увага до проблеми портретування образів-персонажів. Це пов'язано з оновленням методологічних підходів до аналізу літературних творів, із появою цілої суперечливих і нешаблонних героїв, на моделюванні яких позначився вплив постмодернізму, а також із функціонуванням антропоцентричних концепцій у загальносвітовому масштабі. Літературне портретування стало предметом дослідження зарубіжних та українських дослідників М. Calbó (специфіка мовного портрету літературного персонажа, основні етапи його створення) (Calbó, 1993), J. Lewinsky, M. Magnus (особливості портрета в різних видах мистецтва, його зіставлення з фотографією) (Lewinsky, Magnus, 1982); К. Сізової (трансформація принципів портретування в українській прозі XIX – початку XX століття) (Сізова, 2010) та А. Галича (специфіка портретування в художній біографістиці) (Галич, 2017). Актуальним сьогодні є питання дослідження особливостей портретування у творчості митців-сучасників, які поєднують традиції й новаторство, досвід попередників і постмодерністські тенденції.

В. Даниленко – представник «житомирської прозової школи», прозаїк, літературознавець, упорядник низки антологій сучасної прози. Художньо-стильові, сюжетно-композиційні особливості його творів стали предметом багатьох літературознавчих досліджень, проте в контексті цієї теми особливого значення набувають наукові пошуки Н. Яблонської (творчість В. Даниленка в контексті постмодернізму) (Яблонська, 2017); О. Вещикової (нарративні стратегії творчості митця) (Вещикова, 2017), М. Лаврусенко (дослідження творчості митця в контексті архетипної критики і психоаналізу) (Лаврусенко, 2020). Утім питання портретування у творах В. Даниленка залишається поза увагою літературознавців, до проблеми образотворення вони зверталися побіжно, у контексті інших аспектів, що й зумовлює актуальність і наукову значущість дослідження.

Оскільки літературне портретування передбачає використання широкого спектру засобів і технік, то в пропонованій публікації обмежимося аналізом вербальних засобів, до яких, на думку Г. Сагач, варто відносити «засоби мовного коду, тобто слова, словосполучення, речення (повідомлення), тексти, за допомогою яких передається інформація» (Сагач, 2003: 192), тобто оцінка персонажа нараторами, самохарактеристика, внутрішній монолог, висловлювання інших героїв літературного твору про певного персонажа, його мовлення. Зважаючи на це, проаналізуємо особливості літературного портретування жіночих персонажів у романістиці В. Даниленка.

Основна частина. *Мета* – дослідити вербальні засоби жіночого портретування в прозі Володимира Даниленка. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі *завдання*: дослідити особливості самохарактеристики героїнь з урахуванням специфіки їхнього мовлення в контексті функціонування суперечливого образу персонажа літературного твору; з'ясувати особливості оцінювання героїні іншими персонажами; проаналізувати роль жіночих антропонімів у реалізації художньо-ідейного задуму автора.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом для дослідження стала романістика В. Даниленка, зокрема соціально-психологічний роман «Маски Діани Стогодюк» (2021) і сатиричний роман «Клуб «Старий Пегас» (2019), об'єднані образом головної героїні. Це сприятиме формулюванню цілісного й системного уявлення про вербальні засоби жіночого портретування в романістиці митця.

У процесі дослідження застосовано низку *методів* літературознавчого дослідження, зокрема: культурно-історичний (проаналізовано особливості літературного портретування з урахуванням культурно-історичного контексту й впливів постмодернізму), психологічний (розглянуто концептуальну структуру образів та специфіку мислення персонажів), порівняльно-зіставний (з'ясовано особливості застосування вербальних засобів жіночого портретування в досліджуваних творах), когнітивно-нараторологічний (досліджено авторське мислення крізь призму особливостей нарації літературних творів), герменевтичний (розкрито приховані смисли у фрагментах, що засвідчують звернення автора до вербальних засобів жіночого портретування).

Результати та їх обговорення. Одним із важливих вербальних засобів жіночого портретування в досліджуваних літературних творах В. Даниленка є самохарактеристика героїні. Як зазначає Л. Рамасевич, цей засіб не лише дає змогу діагностувати рівень егоцентричності чи самокритичності персонажа, а й яскраво ілюструє його взаємини з навколишнім світом (гармоніює чи дисонує його самооцінка з реальним становищем) (Рамасевич, 2014: 14).

У романах В. Даниленка через самохарактеристику героїні дізнаємося про її ставлення до взаємин між чоловіком і жінкою, кохання і сексу, зокрема Ганна Жебрій (роман «Клуб «Старий Пегас») зізнається Юлію Солодчуку: «Я можу зіграти роль закоханої жінки, та не розумію, що жінки знаходять в інтимних стосунках і чому це для них так важливо, тому й досі не вийшла заміж» (Даниленко, 2019: 85). І далі, ніби пояснюючи, героїня переходить до характеристики власної природи: «Я неспостійна, як українська погода. Я навіть не знаю, чи здатна кохати. Для мене кохання щодня народжується і вмирає. Учора я тебе кохала, а вранці виявила, що це було обманом» (Даниленко, 2019: 85). Героїня фактично зізнається у власній неготовності до серйозних зрілих стосунків, емоційній незрілості та інфантильності.

Інша репліка розкриває її як особу досить ледачу й меркантильну: «Я б хотіла, щоб у мене була кредитна картка з великою сумою, якої б вистачило до кінця життя. ... Як подумаю, що кожен день треба вставати вдосвіта о шостій годині, то хочеться тікати на край світу» (Даниленко, 2019: 21). Водночас, прагнучи надати собі ореолу загадковості, вона говорить Юлію Солодчуку про себе так: «Я б хотіла жити на острові у тропічному океані... Я б жила у бамбуковій халабуді, медитувала, займалася йогою, купалася в океані, дивилася, як сідає в океан велике червоне сонце, плавала на яхті» (Даниленко, 2019: 21). Цією самохарактеристикою вона наче підкреслює свою незвичайність, відірваність від звичайного повсякденного життя, несхожість на інших жінок.

Проте з іншої репліки героїні можемо зрозуміти, що в неї наявне відчуття власної неповноцінності, адже своє бажання видати книжку, яку Юлій Солодчук оцінив не дуже високо, вона говорить так: «Я хочу довести тим, хто мене знає, що я чогось варта. ... Всі хваляться у фейсбуці своїми дітьми, чоловіками, автомобілями, будинками. ... А якщо вони побачать мою книжку, то скажуть: «Вона не така, як ми. Це єдине, що виправдовує її дивацтва і самотність» (Даниленко, 2019: 79). Мрію опублікувати власний літературний твір Ганна Жабрій пояснює не прагненням до самореалізації чи слави, а бажанням виправдатись перед знайомими за свою нереалізованість як дружини й матері.

Неодноразово вдається до самохарактеристики й Діана Стогодюк («Маски Діани Стогодюк»), зокрема вона постійно підкреслює свою особливість і значущість. Наприклад, є розмова з Іреном Давимухою: «Ти не розумієш, кого тобі послало небо. Я з'являюся в житті обраних. У чоловіка, який зустрине мене, починається підйом. Відновлюються духовні сили, здоров'я, повертається успіх» (Даниленко, 2021: 107). Із Сергієм Чекалем вона постійно підкреслює свою унікальність: «– У тебе є на своє життя плани, яких не має звичайна жінка? – А я не звичайна жінка...» (Даниленко, 2021: 51), «Я велика й недосяжна. І кожен, кому пощастило побути зі мною, згодом відчує, з ким мав справу» (Даниленко, 2021: 24), «... іноді мені здається, що я інопланетянка» (Даниленко, 2021: 71).

Подібна самопрезентація Діани заінтригувала бажаного чоловіка, підкреслила свою відмінність від усіх інших жінок, переконала обранця в тому, що зустріч із нею є неабияким везінням, зокрема під час першої зустрічі з політиком Едуардом Горянським вона так представляє себе: «Мене звати Діана Стогодюк і я представляю профспілковий рух. Я прийшла обговорити з вами те, що хвилює сьогодні кожного громадянина нашої країни, адже зростання цін на комунальні тарифи боляче б'є по найменш захищених верствах» (Даниленко, 2021: 229). Наприкінці роману, маючи понівечене обличчя, Діана Стогодюк, намагаючись повернути Сергія Чекаля, прагне викликати жалість до себе, тому говорить: «Я заплуталась! Я самотня й нещасна жінка! Ти навіть не хочеш мене вислухати!» (Даниленко, 2021: 249). Це свідчить про зміну стратегії й тактики поведінки героїні, яка від вихвалання й підкреслення власної унікальності переходить до увиразнення власної трагічної долі. Самохарактеристика героїні як вербальний засіб жіночого портретування, безпосередньо пов'язана із заголовком твору: саме через них автор репрезентує різні маски Діани, у яких вона постає перед чоловіками.

Водночас самохарактеристику героїні В. Даниленко застосовує подекуди для пояснення її життєвого вибору чи аналізу певної ситуації, наприклад: Соля Криштофович («Маски Діани Стогодюк»), плануючи виїзд закордон, зазначає: «Мені сорок років, – усміхнулась вона. – У мене доросла донька. Як подумаю, що мені залишаються лише дім і безконечні заняття в зумі, від яких екран виїдає очі, то хочеться випити цикути. Я поїду в іншу країну. Це виклик долі!» (Даниленко, 2021: 243). Завдяки самохарактеристиці автор моделює складний і суперечливий жіночий персонаж, пояснює життєві вчинки й взаємини з іншими героями.

Особливого значення набуває власне мовлення героїні. З цього приводу Майк Йогансен у праці «Як будується оповідання. Аналіз прозових зразків» писав: «...кожна новела має стільки мов, скільки є в ній дійових осіб + 1. Ця 1 є автор. Дійові особи балакають усякими мовами в залежності від потреб фабули, розвитку дії і їхньої власної типізації... У добрій прозі не тільки всяка дійова особа, але всяка річ має свій діалект, усякий відтінок настрою має свій словник» (Йогансен, 1928). Студентки МУК/ ВУК Альони Нетухихата і Катруся Дурунда послуговуються розмовними лексемами, калькованими й суржиковими висловами. Це надає іронічного відтінку описуваним ситуаціям і дає змогу автору порушити певну важливу проблему, зокрема через образ Альони Нетухихати він актуалізує проблему академічної доброчесності студентів і викладачів, формальність вищої освіти, нівелювання цінності наукової діяльності. Відповідно, суржик, яким вона спілкується зі своїм викладачем Павлом Жилуном, є підтвердженням її обмеженості, примітивності мислення, низького рівня загальної культури: «Що делать, Павло Івановіч? У мене зовсім немає часу. І я не знаю, як писати вступ. Для мене це больна тема. Все остальне я можу рожать без проблем. В смислі воно все є в інтернеті, і його звітти можна скопіровать. Але я не знаю, що таке зноски» (Даниленко, 2019: 142).

Іронічного ефекту В. Даниленко досягає і під час творення образу студентки факультету журналістики Катрусі Дурунди, яка пише есе, присвячене гендерній проблематиці: «Жінка має бути опрятна. От взять сім'ю, де є чоловік, жінка і дитина. Жінка весь час з дитиною, готує, прибирає, грає... За день вона так ухоркається, що не встигає подивитись у дзеркало. ... А як же душевне наповнення? Чи захоче чоловік зустрічатись і, тим боліє, стать під вінець з гарною дівчиною, з якою нема про що говорити» (Даниленко, 2019: 59). Іронічного ефекту автор досягає шляхом вживання низки калькованих лексем і просторіч («наповнення», «ухоркається», «опрятна», «встрічаться»), які вживає у своєму мовленні майбутня журналістка.

У романі образ Марфи Блинди, кризового менеджера ВУК/МУК, яка переважно говорить російською, послуговуючись українською, демонструє обмежений лексичний запас, вживаючи вигук на заміну повнозначних лексем: «Я хочу сказати, що по профорієнтації готельно-ресторанний бізнес – вау! Факультет кіно і телебачення – вау! Шоу-бізнес – вау! А ми ще не вау. А треба, щоб і ми були вау» (Даниленко, 2019: 141). Подібні вислови свідчать про низький інтелектуальний рівень героїні, адже вживає вона їх в офіційному спілкуванні з колегами по університету.

На противагу цим образам Маргарита Аполінаріївна Підкуймуха з роману «Маски Діани Стогодюк» просить Сергія Чекаля не називати її фелінологом, бо то «незграбне слово, створене від поєднання латини й давньогрецької» (Даниленко, 2021: 131). «Уникайте запозичень, пане Сергію. Для чого писати «гаджет»,

якщо є «пристрій»? Або «репост», якщо є «поширення»? І не варто казати «монстр», якщо є гарне українське слово «потвора» (Даниленко, 2021: 131). Бездоганне мовлення героїні поєднується з пунктуальністю й зовнішньою охайністю, що в цілому справляє приємне враження на співрозмовника.

Героїні В. Даниленка, зокрема Ганна Жебрій і Діана Стогодюк, вживають афористичні вислови, у яких відображені їхні погляди на життя, взаємини між чоловіком і жінкою тощо. Наприклад: «Кохання – це коли одна людина стає паразитом свідомості другої людини і не може звільнитися від цієї напасти» (Даниленко, 2019: 55), «За кохання, любий, треба платити» (Даниленко, 2019: 57), «Справжній інтроверт навіть у шлюбну ніч залишається наодинці з собою» (Даниленко, 2019: 54), «Розумна жінка завжди небезпечна» (Даниленко, 2021: 22), «Чим людина складніша, тим вона самотніша» (Даниленко, 2021: 24), «Не розтлумачені сни уповільнюють бізнес і викликають застій в особистому житті» (Даниленко, 2021: 28). Такі висловлення сприяють формуванню уявлення про життєву мудрість героїні, створенню ореолу загадковості довкола неї. Водночас почасти вони мають відтінок іронічності й цинізму, демонструють відповідне ставлення героїні до предмета розмови, зокрема до кохання.

Вербальним засобом жіночого портретування в творах В. Даниленка є характеристики, які дають героїням інші персонажі. Зокрема цікавими є думки інших героїв про Ганну Жебрій, які вони висловлюють у розмовах із Юлієм Солодчуком. На початку роману між Павлом Жилуном і Юлієм Солодчуком відбувається така розмова: «– А ця жінка заміжня? – Хто? – голосно сьорбнув каву Жилун. – Та в капелюшку з метеликом. – Ганна Валер'яновна? – надкусив булочку він. – Та хто це лихо візьме?!» (Даниленко, 2019: 10). Складність і суперечливість натури героїні продемонстровано в діалозі Павла Жилуна і Юлія Солодчука: «То це вона щодня ловить метелика і запускає в капелюх перед тим, як їхати на пари? – Ганна Валер'яновна, – заплямкав він, – може прийти не тільки з метеликом, а з хрущем чи жабкою, маленькою такою, що на листочку сидить. Все залежить від атмосферного тиску, фази місяця чи вологості повітря» (Даниленко, 2019: 11).

Подібну характеристику героїні дає й Жанна Безносюк, яка, звертаючись до Юлія Солодчука із проханням доглянути її мишей, говорить про Ганну Жебрій: «Вона за собою не може доглянути. Якщо я їй залишу мишей, то вони пропадуть з голоду чи без води» (Даниленко, 2019: 104). Процитовані репліки героїв свідчать, що вони сприймають Ганну Жебрій як неорганізовану, непрактичну, трохи дивакувату особу, байдужу до долі інших живих істот.

Юлій Солодчук на початку їхніх стосунків сприймає її як таємничу, загадкову жінку («У таких, як ти, потайних жінок завжди є кілька любовних зв'язків» (Даниленко, 2019: 55), а згодом, розчарувавшись, він говорить про неї так: «Замість душі в тебе діра, яку ти заповнюєш медитаціями, дієтою, сиродієнням. Для чого тобі медитації і дієти?! Це роблять для вдосконалення душі. А як можна вдосконалити те, чого немає?!» (Даниленко, 2019: 148). У цих висловлюваннях прослідковується трансформація взаємин між героями, розкриття жіночого персонажа в процесі розгортання сюжету.

Аналізуючи особливості мовлення персонажів, В. Даниленко використовує діалектизми, просторіччя, кальковані вислови, що зумовлені віком, соціальним статусом, місцем проживання персонажа-мовця, наприклад, у романі «Маски Діани Стогодюк» під час поїздки до Москви голова української делегації Перевертун представляє Діану перед Путіним: «Ето председатель Центра гуманитарных инициатив «Гильдия Феофана Прокоповича» Діана Стогодюк. Яркая представительница нового поколения украинской элиты, выступающей за возобновление дружеских отношений между нашими странами» (Даниленко, 2021: 239). Цей прийом увиразнити реалістичність персонажів, допомагає читачеві зануритися в атмосферу описаних подій.

Подібно героїні висловлюються не про конкретну героїню, а про жіноцтво загалом, наприклад, у романі «Маски Діани Стогодюк» Юрко Бедусенко говорить Сергію Чекало: «Якщо жінка зникла з життя чоловіка, значить вона виконала в його житті свою роль і звільнила місце для іншої жінки, яка потрібна йому для життя. ... Якщо жінка пішла від чоловіка, то повертати її не варто, її затримка буде йому тільки заважати» (Даниленко, 2021: 253). Подібні вислови передусім свідчать про прагнення автора осмислити трансформації, що відбулися в гендерній сфері на сучасному етапі, усвідомити роль кохання, родини, жінки, а ще проаналізувати кризу, що виникла в цій сфері в умовах технологізованого суспільства. Водночас вони формують загальне уявлення про авторську концепцію жіночого портретування.

Засобом жіночого портретування в романі «Маски Діани Стогодюк» є оцінка героїні іншими персонажами: у творі шість чоловіків-персонажів, кожен з них перебував у стосунках із головною героїнею: колишній розвідник Сергій Чекаль, що після війни на Донбасі став одним із власників автосалону; професор історії Олександр Брегус; дрібний підприємець і палкий прихильник православної церкви Московського патріархату Ірен Давимуха; підприємець Артем Бобошко, бізнес якого побудований на кримінальних схемах; керівник пресцентру федерації профспілок Юрій Роботюк; депутат Верховної Ради України Едуард Горянський.

Усі вони дають власну оцінку головній героїні, оскільки потрапляють у капкан Брокау – психологічний феномен, за якого з усієї доступної інформації людина відбирає лише ту, що відповідає її прагненням та особистісним характеристикам, сприймає те, що прагне сприйняти, інтерпретує сприйняте так, як їй хочеться. Пол Екман стверджує, що це перцептивна готовність (внутрішня настанова на сприйняття), тобто вплив настанов і психічних станів спостерігача на підтвердження його ж гіпотези (Ekman, 1985). Це заважає людині об'єктивно сприймати дійсність й інших індивідумів, вона бачить лише те, що відповідає її очікуванням.

Оскільки в Діани Стогодюк загострене відчуття того, що потребує конкретна людина, то вона дуже точно визначає вразливі місця в чоловіках, прив'язує їх до себе й маніпулює ними задля задоволення власних

інтересів – матеріальних чи психологічних. На кожного претендента збирає досьє, складає характеристику, у якій указує можливу вигоду для себе й небезпеки та ризики, які можуть приховувати такі стосунки. Вона пропонує чоловікам саме те, про що вони мріють, вони бачать у ній саме те, що шукають у жінках. Їхні очікування, враження про Діану, думки про стосунки з нею відображені у висловленнях персонажів про героїню.

Наприклад, співвласник автосалону Сергій Чекаль мріяв про яскраву, фатальну жінку, що додасть у його життя пристрасті, бурхливих емоцій: Діана Стогодюк стала для нього саме такою, на противагу покійній дружині: «Коли живеш із звичайною жінкою, доброю, ніжною, надійною, готовою стійко перенести всі смути невезіння, які випадають на твою долю, здається, що в житті могла би бути краща: загадкова, непередбачувана, пристрасна, пристрасна, яскрава, вслід якій би на вулиці озиралися чоловіки» (Даниленко, 2021: 17). Сергія Чекаля не приваблює співробітниця Міла Полуйко, яка теж демонструє йому відданість і готовність стати вірною супутницею життя. Діана ж дає йому те, що він підсвідомо шукав усе своє життя: «Я відчув, як ця жінка володарювала над моїми первісними страхами і бажаннями» (Даниленко, 2021: 64), «Із жодною іншою жінкою, які траплялися в моєму минулому, так швидко не розвивалися стосунки, як із нею. Вона увірвалася в моє життя, як переможна армія, що не терпить спротиву, бо звикла тільки до перемог і капітуляцій» (Даниленко, 2021: 54). Діана Стогодюк дізнається про його дитячі мрії і фантазії, а відтак стає для нього дівчинкою Незабудкою, русалкою з лісового озера, герой відчуває, що саме її він так довго шукав, що без неї його життя стає сірим і одноманітним.

Для Олександра Брегуса Діана стає донькою, якій потрібна його турбота й захист: «Я зрозумів, що вона самотня, безпорадна і потребує чіткої допомоги, тому кинувся їй у всьому допомагати. І це було моєю помилкою» (Даниленко, 2021: 80). З іншого боку, як історик-дослідник він прагне розгадати її таємниці, проаналізувати причини її поведінки, саме тому він говорить Сергію Чекалю: «Тебе тримає біля неї віра, що в ній є щось цінне, чого ти не знаєш, а тільки здогадуєшся. Але насправді в ній немає нічого, у що можна вірити й любити» (Даниленко, 2021: 166). Проте наприкінці твору, ставши її чоловіком, терплячи її зради й витівки далі, він характеризує жінку: «Без Діани світ нудний і нецікавий, а з її появою все приходить у рух, починається збудження, прокидаються пристрасті. Тільки з Діаною з'являється справжнє життя» (Даниленко, 2021: 255). Врешті, він найкраще з усіх знає Діану, оскільки детально дослідив її біографію, починаючи з дитячих років, вивчив її манеру поведінки з чоловіками.

Для Ірена Давимухи Діана Стогодюк стає смиренною, порядною християнкою: «– Господи! – ледь не заплакав я. – Так важко знайти у великому місті близьку душу» (Даниленко, 2021: 99). Він порівнює її зі своєю першою дружиною Оксаною Пелих: «... в Оксані я був упевнений. Скромна, набожна, смиренна. Про таку мріяти може кожен християнин. Якийсь час вона навіть кілька років жила при жіночому монастирі...» (Даниленко, 2021: 96). Саме такою Ірену здалася на перший погляд і Діана Стогодюк, проте поступово вона розкриває свою справжню сутність перед ним: «щодня давав їй на дрібні витрати тисячу гривень, а продукти купував і завозив сам. Вона нічого додому не приносила і для мене не готувала» (Даниленко, 2021: 105), «робила собі нашвидкуруч якийсь салат, сідала за ноутбук, заходила в соціальні мережі й із кимсь постійно переписувалася» (Даниленко, 2021: 105). Відповідно, ці висловлювання характеризують героїню як прагматичну, меркантильну й егоїстичну особистість.

Для підприємця Артема Бобошка, який соромиться свого авдіївського походження й низького рівня володіння українською мовою, Діана постає жінкою з вищого світу: «У єї поведенні всьо було змішано в равних дозах: кокетство, флірт, артистизм і чувство достоїнства. Так могла вести себе тільки жінчина с Западной чи Центральной України» (Даниленко, 2021: 143). Діана вміло використовує ситуацію для вираження власної значущості в очах чоловіка, а він подумки порівнює її зі своїми знайомими жінками, передусім мешканками донбаського регіону: «В їхніх очах я всігда бачив хмурий силует шахти імені Засядька, шо невозможно було заховати ні под дорогими шубами, ні под бріліантами» (Даниленко, 2021: 144).

Для керівника пресцентру профспілок Юрія Роботюка Діана Стогодюк стає ідеальною підлеглою, яка задовольняє його начальницькі амбіції. Усвідомлюючи небезпечність свого становища, він говорить про Діану так: «Я був емоційно до неї прив'язаний, як хлопчик до матері, хоча вона не давала мені ні позитивних емоцій, ні яскравих еротичних переживань, а мій тверезий глузд підказував здихатися її негайно» (Даниленко, 2021: 227). Це єдиний випадок у творі, коли власну дружину персонаж описує більш привабливою («народила дитину й готова народжувати ще. Вона була як ранковий ковток кави, моя сміхотлива й пухенька Інна, що пробуджувала в мені дивне посідання сентименту до жінки й дитини водночас, бо за віком могла бути моєю донькою» (Даниленко, 2021: 181), Роботюк не розуміє, як зав'язав стосунки з Діаною і побоюється наслідків.

Для політика Едуарда Горянського Діана Стогодюк стає жінкою, яка допоможе йому стати лідером громадського руху. Вона обіцяє чоловіку, що напише про нього книжку, «яка зробить переворот у світовій гуманітарній думці й масовій свідомості, змусивши уряди забути про фінансовий та національний егоїзм і рятувати планету від зневоднення, вірусів і загрози вулкана...» (Даниленко, 2021: 229). Едуард Горянський говорить про головну героїню так: «Діана випала мені як щаслива лотерея. Я її не шукав, не вистежував у соціальних мережах, вона сама десь взялася, наче зіткнулась із моїх мрій і фантазій. Я хотів мати молодшу на двадцять років жінку, рвучку, як ртуть, і вона з'явилася, ніби почула мої бажання» (Даниленко, 2021: 235), «... захоплено дивився на неї, зауваживши, як органічно переплелися в ній жіночий шарм, флірт, іронія, впевненість у своїй неперевершеності, делікатність, загадковість і злість» (Даниленко, 2021: 231). Він порівнює Діану Стогодюк зі своєю колишньою коханкою Лесею Рудяк: «На десять років старша за Діану Стогодюк,

вона була доброю коханкою, емоційною, темпераментною, відданою. Інколи шкодував, що припинив з нею зустрічатись» (Даниленко, 2021: 235). Політик пояснює, чому покинув коханку заради Діани: «Леся Рудяк не мала того шарму, який мала Діана Стогодюк. З Рудяк я міг провести кілька ночей у Гребінках, поїхати на озеро в Барахти, але на людях з'являтися з нею соромився. Вона була моїм брудним секретом, про який я не хотів, аби хтось знав» (Даниленко, 2021: 235). Діана була йому потрібна передусім для представницьких функцій, вона продемонструвала перед ним ті риси, які були необхідні для супутниці перспективного політичного діяча.

Отже, чоловічі персонажі бачать у Діані лише те, що хочуть побачити, що прагнуть знайти в жінках. Вона створює довкола себе ореол загадковості, тримає чоловіків у полоні завдяки непередбачуваності й таємничості, а також вмінню діагностувати мрії і потреби конкретного чоловіка. У процесі зіставлення з іншими персонажами Діана здебільшого має перевагу, мета такого порівняння – показати, чого чоловікам, які стали жертвами Діани, не вистачало в інших жінках, що саме їх приваблювало в Діані Стогодюк, чому вони стали жертвами її маніпуляцій.

Уведення багатьох персонажів у романі «Маски Діани Стогодюк» сприяє реалізації художньо-ідейного задуму – створити образ жінки-вамп, яка живиться матеріальними і психологічними ресурсами успішних чоловіків, шукає вигоду у стосунках і не здатна до налагодження конструктивних взаємин.

В. Даниленко для характеристики жіночого портретування використовує антропоніми. О. Сколоздра вважає, що «у власну назву автор вкладає оцінку іменованого героя та послуговується нею як найлаконічнішим додатковим засобом характеристики персонажа» (Скологра, 2009: 5). У процесі сприймання літературного твору в читача виникає низка асоціацій із певною власною назвою, вони впливають на розуміння твору та його декодування. О. Астаф'єв зазначав, що в художньому творі вибір імен для персонажів є одним із елементів моделювальної системи, ім'я виступає як певна передумова розкриття духовного світу героїв (Астаф'єв, 2009: 5).

Погоджуючись із дослідниками, зазначимо, що промовистість імен і прізвищ, їхнє подекуди дисонансне поєднання дало змогу В. Даниленку змодельовати суперечливі й неоднозначні жіночі образи, сприяло встановленню інтертекстуальних зв'язків і розкриттю підтексту. У романі «Клуб «Старий Пегас» центральним жіночим образом є Ганна Жебрій. Ім'я Ганна – одне з найпопулярніших жіночих імен у світі. У перекладі з іврити воно означає «милосердна», «миловидна», «благодійниця» (Скрипник, Дзятківська, 2005: 56). Як зазначає Л. Ромас, жіночий образ побудований на антитезі до значення імені: Ганна Жебрій – черства, холодна, егоїстична, меркантильна жінка. Виникає дисонанс між іменем і прізвищем, яке асоціюється зі словом «жебрати», «жебракувати» – просити кошти для життя у вигляді милості. Ганна «жебрає» на почуттях чоловіків, живе у світі вигаданих цінностей (Ромас, 2021). Вона не здатна когось любити, співчувати, а використавши одного чоловіка, переходить до іншого.

Загалом прізвище героїні є символічним: у деяких регіонах Центральної України жебрій – це в'юнкий паразит, який росте на зернових культурах і живиться їхніми соками. Підтвердження цьому знаходимо в романі «Маски Діани Стогодюк», де Олександр Брегус у розмові з Сергієм Чекалем стверджує: «– Ні, він називав її Ганною Жебрій. – Жебрій – це ж липка рослина-паразит, що заглушує пшеницю, – обурився я. – Як він міг так називати жінку, у яку був закоханий? – Так ото ж, – надпив каву Брегус. – Він правдиво відобразив тільки дві речі: точно визначив суть Діани оцим жабрієм...» (Даниленко, 2021: 80).

В антропонімі Стогодюк також представлена гра слів: Стогодюк («сто років») та Стогадюк, як її дражнили в школі («сто гадюк») (Даниленко, 2021: 116). Підібране автором прізвище досить точно відображає справжню сутність героїні, її манеру поведінки з чоловіками. Загалом у романі «Клуб «Старий Пегас» В. Даниленка чимало колоритних антропонімів, що відсилають реципієнта до їхньої семантики й сприяють виникненню відповідних асоціацій або підтверджують опис героїні, наприклад Марфа Блинда, Інна Дупеліч, Зоя Стрикало, Катруся Дурунда, Альона Нетудихата тощо.

Висновки. З-поміж вербальних засобів літературного портретування в романах «Маски Діани Стогодюк» і «Клуб «Старий Пегас» В. Даниленко звертається передусім до самохарактеристики персонажів, щоб змодельовати складний і суперечливий жіночий персонаж, пояснити життєві вчинки й взаємини з іншими героями. Мовлення героїні в романістичці В. Даниленка є вербальним засобом портретування, що виконує текстотвірну, характеризувальну, номінативну функції, сприяє створенню іронічного забарвлення. У досліджуваних романах воно позначене використанням розмовної лексики, а також калькованих і суржикових висловів підкреслює реалістичність персонажа, увиразнює його особистісні риси. Висловлювання інших героїв літературного твору про певного персонажа розкривають трансформацію взаємин між героями, еволюцію жіночого персонажа в контексті розгортання сюжету. В соціально-психологічному романі «Маски Діани Стогодюк» В. Даниленко створив суперечливий і складний образ головної героїні – жінки-вамп, осмислив специфіку гендерних ролей у сучасному суспільстві. Промовистість і дисонансне поєднання імен і прізвищ героїнь послуговувало В. Даниленку у моделюванні складних й неоднозначних жіночих образів, сприяло встановленню інтертекстуальних зв'язків і розкриттю підтексту.

Список використаних джерел:

1. Астаф'єв О. Символіка, семантика і функція імені в художньому творі. Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія «Літературознавство». Тернопіль: ТНПУ, 2009. Вип. 28. С. 3–30.
2. Вещикова О. С. Наративні стратегії містичного у художньому творі (на матеріалі прози В. Шевчука, Г. Пагутяк, В. Даниленка): дис. канд. філ. наук: 10.01.06 / Чорномор. нац. ун-т ім. П. Могили, Миколаїв, 2017. 218 с.

3. Галич А. О. Жанрові модифікації портретного дискурсу в документалістиці ХХ – початку ХХІ ст.: дис. ... д-ра філ. наук: 10.01.01 / Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2017. 481 с.
4. Даниленко В. Клуб «Старий Пегас». Львів: ЛА «Піраміда», 2019. 252 с.
5. Даниленко В. Маски Діани Стогодюк. Київ: ВЦ «Академія», 2021. 256 с.
6. Йогансен М. Як будується оповідання. Аналіза прозових зразків. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=25044> (дата звернення: 16.07.2023).
7. Лаврусенко М. І. Митець у постколоніальному світі в романі Володимира Даниленка «Клуб «Старий Пегас». DOI: 10.32342/2523-4463-2020-1-19-14.
8. Расевич Л. П. Самохарактеристика Шерлока Холмса як засіб створення іміджу «виняткового героя». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2014. Вип. 8 (1). С. 14–17.
9. Ромас Л. М. Деякі особливості поетичної ономастики роману Володимира Даниленка «Клуб «Старий Пегас». Закарпатські філологічні студії. 2021. Вип. 18. С. 278–282.
10. Сагач Г. М. Ділова риторика: мистецтво риторичної комунікації. Навч. посібник. Київ, 2003. 255 с.
11. Сізова К. Л. Людина у дзеркалі літератури: трансформація принципів портретування в українській прозі ХІХ – початку ХХ ст.: монографія. Київ: Наша культура і наука, 2010. 320 с.
12. Skolozdra O. P. Onimna ta apeliativna nominatsiia osib u malii prozi Ivana Franka: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.01. Львів, 2009. 18 с.
13. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей. Словник-довідник. Київ: Наукова думка, 2005. 334 с.
14. Яблонська Н. Постмодерністський дискурс художньої прози Володимира Даниленка: автореф. ... канд. філ. наук / Терноп. нац. пед. ун-т. Тернопіль, 2017. 21 с.
15. Calbó M. El gran libro del retrato. Barcelona: Parramón, 1993. 191 p.
16. Ekman P. Telling lies. New York: W. W. Norton, 1985.
17. Lewinsky J., Magnus M. Photography Basics. The Book of Portrait Photography. London: A Dorling Kindersley Book, 1982. P. 1–22. URL: <https://epdf.pub/the-book-of-portrait-photography-by-rus-1-.html>.

References:

1. Astafiev, O. (2009). Symbolika, semantyka i funktsiia imeni v khudozhnomu tvori [Symbolism, semantics and function of a name in a work of art]. Naukovi zapysky Ternopil'skoho nats. ped. un-tu im. V. Hnatiuka. Seria «Literaturoznavstvo». Ternopil: TNPU, 2009, Vyp. 28, pp. 3–30. [in Ukrainian].
2. Veshchykova, O.S. (2017). Naratyvni stratehii mistychnoho u khudozhnomu tvori (na materialy prozy V. Shevchuka, H. Pahutiak, V. Danylenka) [Narrative strategies of the mystical in a work of art (based on the prose material of V. Shevchuk, G. Pagutyak, V. Danylenko)]: dys. kand. fil. nauk: 10.01.06 / Chornomor. nats. un-t im.P.Mohyly, Mykolaiv, 218 s. [in Ukrainian].
3. Halych, A. O. (2017). Zhanrovi modyfikatsii portretnoho dyskursu v dokumentalistytsi XX – pochatku XXI st. [Genre modifications of portrait discourse in documentary literature of the 20th - early 21st centuries]: dys....d-ra fil.nauk: 10.01.01 / Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka, Kyiv, 481 s. [in Ukrainian].
4. Danylenko, V. (2019). Klub «Staryi Pehas» [«Old Pegasus» Club]. Lviv: LA «Piramida». [in Ukrainian].
5. Danylenko, V. (2021). Masky Diany Stohodiuk [Masks of Diana Stohodyuk]. Kyiv: VTs «Akademii». [in Ukrainian].
6. Yohansen, M. Yak buduietsia opovidannia. Analiza prozovykh zrazkiv [How a story is built. Analysis of prose samples]. Retrieved from: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=25044>. [in Ukrainian].
7. Lavrusenko, M. I. (2020). Mytets u postkolonialnomu sviti v romani Volodymyra Danylenka «Klub «Staryi Pehas»» [Mytets in the post-colonial world in Volodymyr Danylenko's novel «Old Pegasus Club»]. DOI: 10.32342/2523-4463-2020-1-19-14. [in Ukrainian].
8. Rasevych, L. P. (2014). Samokharakterystyka Sherloka Kholmsa yak zasib stvorennia imidzhu «vyniatkovoho heroia» [Self-characterization of Sherlock Holmes as a means of creating the image of an «exceptional hero»]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seria: Filolohiia, Vyp. 8(1), pp. 14-17. [in Ukrainian].
9. Romas, L.M. (2021). Deiaki osoblyvosti poetychnoi onomastyky romanu volodymyra danylenka «Klub «Staryi Pehas»» [Some features of the poetic onomastics of Volodymyr Danylenko's novel «Old Pegasus Club»]. Zakarpatski filolohichni studii, Vyp. 18, pp. 278-282. [in Ukrainian].
10. Sahach, H. M. (2003). Dilova rytoryka: mystetstvo rytorychnoi komunikatsii: navch. posibnyk [Business rhetoric: the art of rhetorical communication: education manual]. Kyiv, 255 s. [in Ukrainian].
11. Sizova, K. L. (2010). Liudyna u dzerkali literatury: transformatsiia pryntsyypiv portretuvannia v ukrainkii prozi XIX – pochatku XX st.: monohrafiia [A person in the mirror of literature: the transformation of the principles of portraiture in Ukrainian prose of the 19th and early 20th centuries: monograph]. Kyiv: Nasha kultura i nauka, 320 s. [in Ukrainian].
12. Skolozdra, O.R. (2009). Onimna ta apeliatyvna nominatsiia osib u malii prozi Ivana Franka [Ononymous and appellative nomination of persons in Ivan Franko's short prose]: avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01. Lviv, 18 s. [in Ukrainian].
13. Skrypnyk, L. H., Dziatkivska, N. P. (2005). Vlasni imena liudei. Slovnyk-dovidnyk [Proper names of people. Dictionary-reference]. Kyiv: Naukova dumka, 334 s. [in Ukrainian].
14. Yablonska, N. (2017). Postmodernistskyi dyskurs khudozhnoi prozy Volodymyra Danylenka [Postmodernist discourse of artistic prose by Volodymyr Danylenko]: avtoref....kand.fil.nauk / Ternop. nats. ped. un-t. Ternopil, 21 s. [in Ukrainian].
15. Calbó, M. (1993). El gran libro del retrato. Barcelona: Parramón, 191 p. [in Spanish].
16. Ekman, P. (1985). Telling lies. New York: W.W.Norton. [in English].
17. Lewinsky, J., Magnus, M. (1982). Photography Basics. In: The Book of Portrait Photography. London: A Dorling Kindersley Book, pp. 1-22. Retrieved from: <https://epdf.pub/the-book-of-portrait-photography-by-rus-1-.html>. [in English].